

Latgaliešu rakstu valoda

Mācību priekšmeta standarts 4.-9. klasei

Latgaliešu rakstu valodas standarta saturs saskaņots ar pamatizglītības mācību priekšmeta „Latviešu valoda 1.-9. klasei” standarta prasībām.

I. Vispārīgais jautājums

Sākot latgaliešu rakstu valodas sistemātiskā kursa apguvi 4. klasē, skolēnam ir šādas ikdienas saziņā, fakultatīvās un pulciņu nodarbībās iegūtās priekšzināšanas, prasmes un attieksmes:

1. Komunikatīvā kompetence

- 1.1. Stāsta dzimtajā izloksnē par sevi, tuvāko apkaimi, redzēto, dzirdēto un piedzīvoto.
- 1.2. Mācās no galvas un runā latgaliski tautasdziesmas, skaitāmpantus, dzejoļus.
- 1.3. Sacer un stāsta pasakas latgaliski.
- 1.4. Sacer un min mīklas latgaliski.
- 1.5. Izsaka savu attieksmi pret dzirdēto, redzēto, piedzīvoto.
- 1.6. Klausās un saprot latgaliski runātu tekstu (pasakas, teikas, īsus stāstus, anekdotes).
- 1.7. Atbild uz jautājumiem par dzirdētu tekstu.
- 1.8. Uztver latgaliski dzirdētus mācību uzdevumus un rotaļu, spēļu noteikumus.
- 1.9. Mutvārdos atstāsta (tuvu tekstam) skolotāja latgaliski lasītu tekstu.
- 1.10. Ievēro saziņā apgūtās runas etiķetes normas.

2. Sociokultūras kompetence

- 2.1. Zina, ka cilvēki var runāt dzimtajā izloksnē, latviešu literārajā vai citā valodā.
- 2.2. Zina, kādus īpašvārdus lieto dzimtajā pusē.

II. Mācību priekšmeta mērķis un uzdevumi

3. Mācību priekšmeta "Latgaliešu rakstu valoda" **mērķis** ir attīstīt skolēna latgaliešu rakstu valodas kompetenci, lai varētu pilnvērtīgi sazināties latgaliski, apzināties latgaliešu rakstu valodas nozīmi personības attīstībā, latviskās identitātes un kultūras saglabāšanā, latviešu literārās valodas apguvē, iekš kultūras un starpkultūru dialoga veidošanā.

4. Mācību priekšmeta "Latgaliešu rakstu valoda" **uzdevums** ir radīt skolēnam iespēju:

- 4.1. Attīstīt prasmi sazināties latgaliešu rakstu valodā;
- 4.2. Apgūt latgaliešu rakstu valodas funkcionēšanas likumības un īpatnības;
- 4.3. Veidot izpratni par latgaliešu rakstu valodu kā etniskās identitātes sastāvdaļu, Latvijas kultūrvides bagātību, tās nozīmi iekš kultūras un starpkultūru dialoga veidošanā;
- 4.4. Izmantot latgaliešu rakstu valodas prasmes mācību darbībā un ikdienas saziņā, sevis pilnveidošanā un pašizpaušmē.

III. Mācību priekšmeta obligātais saturs

5. Komunikatīvā kompetence

5.1. Saziņa. Saziņa, tās specifika latgaliešu rakstu valodā. Informācijas avoti latgaliešu rakstu valodā, informācijas ieguve, uzkrāšana, sistematizēšana, vērtēšana un izmantošana. Valodas kodu maiņa.

5.2. Runas darbības veidi. Latgaliešu rakstu valodā radīta teksta klausīšanās, runāšana, lasīšana un rakstīšana. Runas uzvedības normas.

6. Valodas kompetence

6.1. Valoda. Latgaliešu rakstu valodas attīstības vēsturiskais konteksts un attīstības posmi; latgaliešu rakstu valodas nozīme Latgalē; valodas normas (ortogrāfijas, gramatikas, interpunkcijas, stilistikas normas); runas stili un žanri. Kopīgais un atšķirīgais latgaliešu rakstu valodā un latviešu literārajā valodā.

6.2. Teksts. Teksta pazīmes, struktūra un veidošana; teksta tipi; teksta struktūrvienību saistījums; dažādu runas stilu un žanru teksta plānošana un veidošana latgaliešu rakstu valodā; teksta rediģēšana.

6.3. Teikums. Teikuma pazīmes, uzbūve; teikumu iedalījums un veidi; vārdu sintaktiskie sakari teikumā un teikuma locekļi; sintakses un interpunkcijas normas.

6.4. Vārds. Latgaliešu rakstu valodas fonētiskās īpatnības; alfabēts; vārda morfēmiskā struktūra, galvenie vārddarināšanas paņēmieni un līdzekļi; vārdu krājums un vārda leksiskā nozīme; vārdu daudznozīmība; mantoti un aizgūti vārdi; sinonīmi, antonīmi, homonīmi; historismi, arhaismi, neoloģismi, dialektismi, termini; frazeoloģiskā sistēma; vārda gramatiskā nozīme un formu veidošana; vārdšķiras; vārds latgaliešu rakstu valodā un latviešu literārajā valodā: kopīgais un atšķirīgais.

7. Sociokultūras kompetence

7.1. Latgaliešu rakstu valoda – latviešu valodas vēsturiskais paveids un būtiska latviskās kultūras daļa.

7.2. Latgales kultūras darbinieku loma latgaliešu rakstu valodas attīstībā.

7.3. Valodas situācija Latgalē un drukas aizliegums.

7.4. Dzimtā izloksne, augšzemnieku dialekts, latgaliešu rakstu valoda.

7.5. Latgaliešu rakstu valodas nozīme latgaliskās un latviskās identitātes saglabāšanā un attīstīšanā.

7.6. Latgaliešu valodas pasaulaina.

7.7. Runas uzvedības etniskā un kultūras specifika.

7.8. *Cienpilna attieksme pret latgaliešu rakstu valodu, latviešu valodu un citu etnosu valodu.*

IV. Pamatprasības mācību priekšmeta apguvei, beidzot 6. klasi

8. Komunikatīvā kompetence

8.1. Zina, ka ir verbāli un neverbāli saziņas līdzekļi (žesti, mīmika), izprot to nozīmi saziņā.

8.2. Nosaka saziņas dalībniekus, tematu, mērķi, vietu un laiku.

8.3. Plāno un veido adresātam, saziņas tematam, mērķim, vietai atbilstošus izteikumus.

8.4. Izsaka savu viedokli latgaliski un pamato to.

8.5. Piedalās dialogā par piedāvāto tematu.

8.6. Novērtē savu un citu izteikumu atbilstību adresātam, saziņas tematam, mērķim, vietai.

- 8.7. Uztver latgaliski dzirdēto tekstu kā veselumu un detalizēti.
- 8.8. Lasa tekstu ar izpratni, raiti, skaidri.
- 8.9. Uztver runātā tekstā ietverto konkrēto informāciju un izmanto to savā runā.
- 8.10. Atrod lasītā tekstā konkrētu informāciju un izmanto to savā runā.
- 8.11. Mutvārdos veido izteikumus latgaliski atbilstoši adresātam, saziņas tematam, mērķim, vietai.
- 8.12. Izsaka savu attieksmi pret dzirdēto un lasīto.
- 8.13. Mutvārdos atstāsta (īsi un detalizēti) latgaliski dzirdētu vai lasītu tekstu.
- 8.14. Plāno savu mācību darbību, izmantojot dzirdētu vai lasītu informāciju (uzdevuma formulējumu, mācību tekstu).
- 8.15. Uzstājas klasē latgaliski ar paša sagatavotu tekstu.
- 8.16. Izteiksmīgi lasa latgaliski rakstītus tekstus.
- 8.17. Vērtē tekstā ietverto informāciju (jauna/zināma, svarīga/mazsvarīga) un izmanto to savā runā un mācību darbībā.
- 8.18. Raksta dažādu žanru tekstus latgaliski (zīmīte, vizītkarte, apsveikums, ielūgums, paziņojums, privāta vēstule, afiša, sludinājums, literārā pasaka) atbilstoši adresātam, saziņas tematam, mērķim, vietai.
- 8.19. Rakstveidā atstāsta (tuvu tekstam, īsi, izlases veidā) latgaliski lasītu vai dzirdētu tekstu.
- 8.20. Ievēro latgaliešu rakstu valodā apgūtās runas etiķetes normas.

9. Valodas kompetence

- 9.1. Zina latgaliešu rakstu valodas pamatfunkcijas.
- 9.2. Zina, kā veidojusies latgaliešu rakstu valoda un kāda ir tās vēsturiskā nozīme Latgalē.
- 9.3. Zina, ka latgaliešu rakstu valoda ir latviešu valodas vēsturiskais paveids.
- 9.4. Zina, ka latgaliešu rakstu valodā ir savi noteikumi un normas.
- 9.5. Atšķir latgaliešu rakstu valodas zīmes no citām zīmju sistēmām.
- 9.6. Zina latgaliešu rakstu valodas alfabētu.
- 9.7. Izmanto latgaliešu rakstu valodas alfabētu praksē.
- 9.8. Zina apgūto latgaliešu rakstu valodas un latviešu literārās valodas vienību kopīgās un atšķirīgās iezīmes.
- 9.9. Zina latgaliešu rakstu valodas funkcionālo stilu iezīmes.
- 9.10. Plāno un veido tekstu latgaliešu rakstu valodā, ievērojot tā pazīmes (virsraksts, temats, galvenā doma, sakarīgums, pabeigtība).
- 9.11. Nosaka teksta galveno domu un tematu.
- 9.12. Piedāvā tematam un galvenajai domai atbilstošu teksta virsrakstu.
- 9.13. Veido apraksta un vēstījuma tipa tekstus latgaliešu rakstu valodā.
- 9.14. Saprot rindkopas un teksta daļu (ievads, iztirzājums, nobeigums) nozīmi teksta izveidē.
- 9.15. Rediģē tekstu, izmantojot apgūtos paņēmienus.
- 9.16. Veido un intonatīvi pareizi izrunā pēc izteikuma mērķa un emocionālās nokrāsas dažādus teikumus latgaliski.
- 9.17. Veido un raksta latgaliešu rakstu valodā pēc izteikuma mērķa un emocionālās nokrāsas dažādus vienkāršus un saliktus teikumus, ievērojot apgūtās interpunkcijas normas.
- 9.18. Raksturo vienkārša teikuma virslocekļus un palīglocekļus.
- 9.19. Saskata tekstā sinonīmus un antonīmus.
- 9.20. Skaidro vārdu, frazeoloģismu un sakāmvārdu semantiku, izmantojot savu pieredzi un skaidrojošās vārdnīcas.

- 9.21. Nosaka sinonīmu, antonīmu, vecvārdu un neoloģismu nozīmi autora un sava teksta veidošanā.
- 9.22. Izmanto sinonīmus, antonīmus, vecvārdus, neoloģismus, frazeoloģismus, parunas, sakām vārdus savas runas pilnveidošanā.
- 9.23. Saskata tekstā vārdšķiras (lietvārds, īpašības vārds, skaitļa vārds, personas, attieksmes, jautājamais vietniekvārds, sakārtojuma saiklis, darbības vārds).
- 9.24. Nosaka vārda piederību vārdšķirai, pamatojoties uz tās gramatiskajām pazīmēm (lietvārds, īpašības vārds, skaitļa vārds).
- 9.25. Nosaka vārdā apgūtās morfēmas.
- 9.26. Raksturo apgūto morfēmu nozīmi.
- 9.27. Darina vārdus, izmantojot apgūtos vārddarināšanas paņēmienus un līdzekļus.
- 9.28. Saskata morfēmu un vārdu nozīmes atšķirības no latviešu literārās valodas.
- 9.29. Saskata latgaliešu rakstu valodai raksturīgās fonētiskās atšķirības no latviešu literārās valodas.
- 9.30. Grafiski pareizi pieraksta vārdus.
- 9.31. Nosaka vārda skanisko sastāvu (skaņas, zilbes).
- 9.32. Izrunā un raksta vārdus atbilstoši apgūtajām latgaliešu rakstu valodas normām.
- 9.33. Izmanto dažādas vārdnīcas un uzzīņu literatūru lingvistiskās informācijas ieguvei.
- 9.34. Skaidro vārda, morfēmas, skaņas kā tēlainās izteiksmes līdzekļa nozīmi teksta veidošanā.

10. Sociokultūras kompetence

- 10.1. Saprot latgaliešu rakstu valodas nozīmi Latvijas kultūrā un savas personības pilnveidē.
- 10.2. Zina, kāda ir Latgales kultūras darbinieku loma latgaliešu rakstu valodas attīstībā.
- 10.3. Atrod vārdā un tekstā latgaliešu pasaulinai raksturīgu kulturoloģisko informāciju.
- 10.4. Vērtē vārdā un tekstā ietverto kulturoloģisko informāciju.
- 10.5. Izmanto savā runas darbībā vārdā un tekstā ietverto kulturoloģisko informāciju.
- 10.6. Atšķir latgaliešu runas un kultūras tradīcijas no citu novadu latviešu un citu etnosu kultūras tradīcijām.
- 10.7. Zina valodas situācijas īpatnības Latgalē.
- 10.8. Cieņpilni izturas pret savu dzimto izloksni un latgaliešu rakstu valodu.
- 10.9. Ir tolerants pret cilvēkiem, kuri runā citā valodā.
- 11. *Skolēna attieksmi raksturo šī pielikuma 10.8. un 10.9. apakšpunktā minētās prasības.*

V. Pamatprasības mācību priekšmeta apguvei, beidzot 9. klasi

12. Komunikatīvā kompetence

- 12.1. Mērķtiecīgi izmanto verbālos un neverbālos saziņas līdzekļus, sazinoties latgaliski.
- 12.2. Orientējas un piedalās dažādās saziņas situācijās, ievērojot apgūtās latgaliešu runas uzvedības normas.
- 12.3. Plāno, veido un koriģē savu runas uzvedību atbilstoši saziņas situācijai.
- 12.4. Izsaka un pamato savu viedokli latgaliski, izmantojot dažādus paņēmienus.
- 12.5. Uztver un vērtē saziņas partnera (-u) viedokli.
- 12.6. Vērtē savu un citu izteikumu atbilstību saziņas situācijai.
- 12.7. Iegūst lingvistisko un kultūrvēsturisko informāciju no dažādiem latgaliešu rakstu un latviešu literārajā valodā funkcionējošiem avotiem.

- 12.8. Analizē, vērtē un izmanto savā pieredzē no dažādiem avotiem iegūto lingvistisko un kultūrvēsturisko informāciju.
- 12.9. Maina valodas kodus atbilstoši saziņas situācijai.
- 12.10. Saziņā ievēro runas etiķetes normas un uzvedības kultūru.
- 12.11. Uztver izteikuma vai teksta autora komunikatīvo nolūku.
- 12.12. Izmanto dažādus klausīšanās paņēmienus atbilstoši izvirzītajam mērķim.
- 12.13. Ievēro klausītāja kultūru.
- 12.14. Vērtē savu klausīšanās kvalitāti.
- 12.15. Veido mutvārdu tekstus atbilstoši saziņas situācijai.
- 12.16. Stāsta radoši vai konspektīvi.
- 12.17. Plāno grupas darbu, izmantojot dzirdētu vai lasītu informāciju.
- 12.18. Uzstājas ar paša sagatavotu tekstu.
- 12.19. Analizē un vērtē savas uzstāšanās kvalitāti.
- 12.20. Ievēro runātāja kultūru.
- 12.21. Izmanto izvirzītajam mērķim atbilstošu lasīšanas paņēmieni.
- 12.22. Kritiski vērtē tekstā ietvertu informāciju un izmanto to savā mācību darbībā.
- 12.23. Ievēro lasītāja kultūru.
- 12.24. Vērtē savu lasīšanas kvalitāti.
- 12.25. Raksta tekstu latgaliešu rakstu valodā atbilstoši saziņas situācijai.
- 12.26. Rakstiski atstāsta (ar pārsprieduma, interpretācijas elementiem) lasītu vai dzirdētu tekstu.
- 12.27. Ievēro rakstītāja kultūru.
- 12.28. Vērtē savu rakstīšanas kvalitāti.
- 12.29. Izmanto dažādus informācijas ieguves un strukturēšanas paņēmienus.

13. Valodas kompetence

- 13.1. Zina, kāda ir latgaliešu rakstu valodas nozīme Latgalē un Latvijā.
- 13.2. Zina latgaliešu rakstu valodas attīstības pamatposmus.
- 13.3. Zina kopīgo un atšķirīgo latgaliešu rakstu valodas un latviešu literārās valodas attīstībā.
- 13.4. Salīdzina kopīgo un atšķirīgo latgaliešu rakstu valodas un latviešu literārās valodas vienību izmantojumā.
- 13.5. Izmanto apgūtās latgaliešu rakstu valodas normas.
- 13.6. Atbildīgi izturas pret savas runas un valodas kodu maiņas kvalitātes uzlabošanu.
- 13.7. Zina valodas funkcionālos stilus un runas žanrus un iederīgi izmanto savā runas darbībā.
- 13.8. Veido tekstu, ievērojot visas tā pazīmes (atbilstība adresātam, temats, modalitāte, informatīvums, sakarīgums, veselums, pabeigtība).
- 13.9. Veido dialogu ar latgaliski rakstītu tekstu, lai atklātu autora komunikatīvo nolūku.
- 13.10. Piedāvā dažādus teksta virsrakstus.
- 13.11. Atrod tekstā apakštematus.
- 13.12. Plāno un veido tekstu, izmantojot dažādus plāna veidus.
- 13.13. Veido pārsprieduma un jaukta tipa tekstus latgaliešu rakstu valodā.
- 13.14. Rediģē un pilnveido tekstu, izmantojot dažādus paņēmienus.
- 13.15. Apzināti lieto pēc izteikuma mērķa un emocionālās nokrāsas dažādus teikumus.
- 13.16. Raksturo teikumus, nosaka teikuma locekļus, vārdu sintaktiskos sakarus vienkāršā un saliktā teikumā.
- 13.17. Veido un raksta dažādu veidu teikumus, ievērojot sintakses un interpunkcijas normas.

- 13.18. Mērķtiecīgi izmanto dažādu veidu teikumus mutvārdos un rakstos.
- 13.19. Skaidro dažādu veidu teikumu stilistisko nozīmi teksta veidošanā.
- 13.20. Nosaka dažādu leksisko slāņu valodas vienību lomu tekstā.
- 13.21. Mērķtiecīgi izmanto savā runā dažādu slāņu leksiku, ņemot vērā tās iederīgumu un māksliniecisko izteiksmīgumu.
- 13.22. Skaidro vārdu, frazeoloģismu un parēmiju semantiku, izmantojot dažādus paņēmienus un dažādus uzziņas avotus.
- 13.23. Mērķtiecīgi izmanto savā runā frazeoloģismus un parēmijas, ņemot vērā to iederīgumu.
- 13.24. Nosaka vārda, vārdformas morfēmisko sastāvu, to veidošanas paņēmienus.
- 13.25. Nosaka vārdu leksisko un gramatisko nozīmi.
- 13.26. Zina vārdšķiru sistēmu, raksturo vārda piederību vārdšķirai atbilstoši to gramatiskajām pazīmēm.
- 13.27. Mērķtiecīgi izmanto savā runā valodas zīmes kā tēlainās izteiksmes līdzekļus.
- 13.28. Mērķtiecīgi izmanto dažādus paņēmienus un uzziņas avotus valodas vienību nozīmes skaidrošanā.

14. Sociokultūras kompetence

- 14.1. Apzinās dzimto izloksni un latgaliešu rakstu valodu kā savas etniskās un kultūras identitātes daļu latviešu kultūras kontekstā.
 - 14.2. Analizē un sistematizē valodas materiālu, lai rekonstruētu latgaliešu priekšstatus par ētiskajām un estētiskajām pamatvērtībām.
 - 14.3. Saskata kopīgo un atšķirīgo dažādu tautu valodas pasaulainā un runas kultūras tradīcijās.
 - 14.4. Mērķtiecīgi iesaistās starpkultūru dialogā.
 - 14.5. Apzinās savu atbildību par dzimtās izloksnes kā personības lokālās identitātes būtiskas iezīmes saglabāšanu.
 - 14.6. Apzinās savu atbildību par dzimtās valodas saglabāšanu un savas runas kvalitāti.
 - 14.7. Zina, ka Latvijā ir divas vēsturiski izveidojušās rakstības tradīcijas.
 - 14.8. Zina, kāda ir valodas situācija Latvijā.
 - 14.9. Ar cieņu izturas pret citu etnosu valodu, saprotot, ka šāda attieksme ir kulturāla cilvēka pazīme.
15. Skolēna attieksmi raksturo šī pielikuma 13.6., 14.5., 14.6. un 14.9. apakšpunktā minētās prasības.